

'Op de Hamsterheide aan den nieuwen
kunstweg naar Rottevalle...'

Het voormalige armenkerkhof aan de betonwei te Harkema

Opname van de nagebouwde spitkeet op het Themapark te Harkema. Het is goed te zien dat de muren van pluggen zijn gemaakt.

Op het terrein van het Themapark te Harkema, waar onder andere een spitkeet is nagebouwd, zijn vele jaren uit Harkema overledenen begraven op het zogenaamde armenkerkhof. In dit artikel zijn bijzonderheden te vinden over deze oude begraafplaats en worden een aantal namen vermeld van personen, die hier hun laatste rustplaats vonden. Tot ver in de negentiende eeuw kende men in de dorpen op het platteland alleen maar de de kerkhoven bij de dorpskerken, die bijna allemaal eigendom waren van de plaatselijke hervormde kerkvoogdijen. Ook in Achtkarspelen was dit het geval. Andere locaties voor begraven waren er niet. Vermoedelijk door de toename van de bevolking en het aantal overlijdensgevallen in de loop der jaren, ontstond er plaatsgebrek op de kerkhoven. De rijksregering zag wel in dat er iets moest worden gedaan om hierin te voorzien. Het gevolg was dat in het jaar 1869 de Begraafwet werd ingevoerd, waarin onder meer was vastgelegd dat in elke gemeente 'eene algemeene begraafplaats' moest zijn. Omdat men in Den Haag wel begreep dat de gemeentebesturen niet zo maar in staat waren om dit te verwezenlijken, kon uitstel worden gevraagd, wanneer men nog niet over een dergelijke gelegenheid beschikte. De gemeente Achtkarspelen maakte hier ook gebruik van, maar dit verzoek om uitstel werd in december 1869 door gedeputeerde staten afgewezen. Nu er dus toch een algemene begraafplek moest komen, was de gemeenteraad van oordeel dat er in Harkema de behoefte hieraan het grootste was. De heidebewoners hadden geen andere keus om hun doden op grote afstand te begraven, zoals bij de kerken in Drogeham, Surhuizum en de begraafplaats bij Buweklooster. De doden van de 'Surhústerheide' vonden hun laatste rustplaats op het kerkhof te Surhuizum. Het verhaal gaat dat op de heenreis van de landeigenaar gebruik mocht worden gemaakt van de kortste weg, langs een zogenaamd lykpaad. Dit was echter niet na de begrafenis toegestaan, wanneer de familie en andere belangstellenden uit Harkema weer huiswaarts gingen. Dan bleef er niets anders over om een omweg te nemen via Augustinusga of Surhuis-

terveen.

Er werd een commissie uit de raad ingesteld, die moest onderzoeken om een geschikt stuk grond hiervoor beschikbaar te krijgen. Op 3 september 1870 bracht de voorzitter van deze commissie, Binderd Jacobs Kloosterman, geboren in 1812 te Buweklooster, het verslag uit. Kloosterman was ook kerkvoogd van Harkema, destijds gecombineerd met Drogeham en tevens armvoogd. Kloosterman vertelde dat de gemeente de grond kon kopen van de Algemene Armvoogdij van Drogeham en Harkema voor twee gulden de are en de beschikking kon worden verkregen over zoveel grond als nodig was. De commissie vond dat veertig are wel genoeg

zou zijn was en op deze manier een knappe begraafplaats aan te leggen. Het terrein, waar de commissie het oog op had laten vallen, lag in Harkema 'op de Hamsterheide aan den nieuwen kunstweg naar Rottevalle', dus de latere Betonwei.

In gebruik

Vanaf het jaar 1871 was er de gelegenheid om te begraven. Het valt op dat de eerste acht jaar van het bestaan hiervan geen gebruik is gemaakt. Dit hield verband met het feit dat er nog geen klok aanwezig was om de overledenen te beluiden. In 1877 liet de gemeente hier een lijkenhuis bouwen en met een klokhuis en een nieuwe klok was de begraafplaats in 1877 compleet. Tussen 1870 en 1920 vonden er ruim twee honderd begrafenissen plaats, waarvan ongeveer de helft kinderen. Volgens overlevering was bij elk graf een paaltje geplaatst met een nummer. De graven waren dus alleen bestemd voor personen, waarvan de familie niet in staat was om en graf te betalen op een kerkhof in de buurt. Voor de kosten van een grafsteen was zeker geen geld. Er bestond een boek om de namen te registreren, maar dit gebeurde zeer gebrekkig en lang niet volledig. In het gemeente-archief van Achtkarspelen is nog een lijst te vinden van een aantal begraven personen in de jaren 1897 tot en met 1902. Deze opgave werd in december 1939 op schrift gesteld door een kerkvoogd van Drogeham, de heer Zoethout, destijds hoofd van een bijzondere school aldaar. Hierna volgen een aantal namen van deze lijst:

Auke Kootstra, ov. 10 april 1897, 30 jaar, ongehuwd, z.v. Jan Annes Kootstra en Trijntje Aukes Tuinstra. Janke de Haan, ov. 6 juni 1897, 3 jaar, d.v. Jan Meines de Haan en Antje Kornelis Iedema.

Lieske van den Bosch, ov. 3 februari 1898, 3 jaar, d.v. Wopke van den Bosch en Saakje Ophuis. Wieger Boon, ov. 28 februari 1898, 1 maand, z.v. Durk Boon en Maaïke Wagenaar.

Rinze Pitstra, ov. 3 december 1899, 67 jaar, gehuwd, e.v. Trientje Zuidema.

Gerben de Haan, ov. 16 februari 1899, 1 jaar, z.v. Kornelis Gerhardus de Haan en Antje Gerbens Visser.

Durk Pitstra, ov. 27 juni 1899, 10 dagen, z.v. Jan Pitstra en Imke Bijma.

Gerrit de Haan, ov. 30 augustus 1899, 12 dagen, z.v. Sjoerd de Haan en Rienje Ophuis.

Grietje van der Wey, ov. 7 november 1899, 9 maanden, d.v. Aan van der Wey en Geertje Pitstra.

Ynje van der Wiel, ov. 2 februari 1900, 14 jaar, d.v. Errit van der Wiel en Fokje Dalstra.

Sytske Tabak, ov. 14 april 1900, ov. 4 april 1900, 3 weken, d.v. Johannes Tabak en Antje Folkertsma.

Froukje van der Wey, ov. 7 mei 1900, 3 weken, d.v. Aan van der Wey en Geertje Pitstra.

Jouke van der Veen, ov. 27 mei 1900, 8 jaar, z.v. Lammert van der Veen en Jantje Elzinga.

Janke de Haan, ov. 12 juni 1900, 4 maanden, d.v. Kornelis Gerhardus de Haan en Antje Gerbens.

Durk Pitstra, ov. 22 mei 1901, 2 dagen, z.v. Jan Pitstra en Imke Bijma. Tetje Wagenaar, ov. 27 juni 1901, 1 jaar, d.v. Pieter Wagenaar en Akke de Jong.

Fokke Alma, ov. 16 juli 1901, 5 dagen, z.v. Aan Alma en Grietje van der Tuin.

Andrieske Pitstra, ov. 1 augustus 1901, 9 jaar, d.v. Hendrik Pitstra en Klaaske Numan.

Pieter Gerhardus Rauwerda, ov. 18 augustus 1901, 75 jaar, e.v. Antje Oeges van der Meulen.

Reino de Haan, ov. 8 november 1901, 42 jaar, e.v. Hendrik Schievink.

Spaanse griep

Begin 1918 bereikte deze ziekte onze regio. De griep zou hier ongeveer vier weken blijven heersen. Veel mensen werden ziek en hele gezinnen lagen tegelijk ziek op bed. In de maand november 1918 werden 144 overlijdensgevallen bij de burgerlijke stand aangegeven. In normale gevallen, wanneer er geen besmettelijke ziekte heerste, kwamen er ongeveer 20 personen in een maand te overlijden. Na een kleine rekensom van 144 minus 20 kan men het aantal slachtoffers in Achtkarspelen zeker op ongeveer 120 vaststellen. In verhouding tot andere Friese gemeenten, was dit een hoog aantal. De meeste overlijdensgevallen kwamen voor onder de heidebewoners. Door de armoede en de hiermee samenhangende slechte woon en omstandigheden, was deze groep het meest kwetsbaar. Kinderen en personen van middelbare leeftijd liepen het grootste risico. Het ligt voor de hand dat het merendeel van de aan de Spaanse griep bezweken inwoners van Harkema op het voormalige armenkerkhof aan de Betonwei hun laatste rustplaats vonden.

Gedenksteen

Na 1920 vonden op dit terrein geen begrafenissen meer plaats. In de loop der jaren verwenen door de tand des tijds de aanwezige paaltjes met nummers. Niets deed er nog aan denken dat hier een paar honderd inwoners van Harkema lagen begraven. Maar de herinnering bleef en in 1990 ging een lang gekoesterde wens, met name van de ouderen, in vervulling. Het bestuur van de plaatselijke begrafenisvereniging 'Memento Mori' besloot toen geld uit te trekken voor het aanbrengen van een gedenksteen. Men vond dat dit stukje geschiedenis in ere moest worden gehouden. Bij deze trieste historie zou een eenvoudige steen op zijn plaats zijn. Zo werd er in het begin van het jaar 1990 een zware zwerfkei geplaatst met het korte opschrift '1870-1920 armenkerkhof' en het jaar van plaatsing.

Bron: Digitaal archief Leeuwarder Courant

Dit was een publicatie namens de stichting oud-achtkarspelen.

De vloer bestond uit zand of modder. De bezittingen van de familie pasten in één kast zoals deze hier